

An aerial photograph of a two-lane asphalt road curving through a green, hilly landscape. Two large trucks are driving on the road, one in the left lane and one in the right lane. A motorcycle is visible further ahead in the right lane. The text 'EU' is overlaid in large, bold, yellow letters across the middle of the image.

EU

***Handel, miljø og
bæredygtighed***

NOAH

Friends of the Earth Denmark

Tænkepause

Da Frankrig og Holland havde stemt nej til forfatningstraktaten var der på Det Europæiske Råd den 16.-17. juni 2005 enighed om at indlede en tænkepause, hvor man ville søge at engagere borgere, civilsamfund, arbejdsmarkedets parter og politiske partier i en debat om EU's og traktatens fremtid.

Danskerne stilles en række spørgsmål, som bør debatteres i tænkepausen. To af disse spørgsmål knytter sig i særlig grad til miljøpolitiske emner:

1. Hvilke grænseoverskridende problemer, som Europa står overfor, bør der lægges særlig vægt på at løse – og hvilken rolle skal EU spille?
2. Hvilke problemer er de største i EU-samarbejdet, og hvordan kan de løses?

Disse spørgsmål sætter NOAH med dette hæfte i fokus: ikke blot som de er beskrevet i forfatningsforslaget og EU's allerede vedtagne politikker og strategier, men også i forhold til, hvordan EU rent faktisk agerer på såvel de indre som de ydre linjer.

Det er vores håb, at vi med de nye spørgsmål, vi rejser i dette hæfte, kan komme i dialog med mange om, hvordan EU kan bevæge sig i en retning, der er til glæde for både mennesker og miljø.

Er EU i konflikt med sig selv?

I forslaget til en forfatningstraktat for EU findes der, set fra et miljømæssigt synspunkt, både positive og negative tiltag. Det er positivt, at bæredygtighed er skrevet ind i pre-amplenet som en overordnet ramme for EU-samarbejdet, og at EU har en erklæret hensigt om at være en fair og hensynsfuld spiller på den globale scene.

Men disse hensigtserklæringer synes at være i modstrid med EU's overordnede mål om økonomisk vækst og om at være den stærkeste og mest konkurrencedygtige økonomi i verden (blandt andet udmøntet i Lissabonstrategien).

Et andet kritikpunkt er, at forfatningsforslaget lægger op til en fortsættelse af den kurs EU har lagt i forhold til handelsliberaliseringer: at stadig flere områder i stadig stigende grad gøres til handelsvarer og udsættes for liberaliseringer.

Når disse faktorer må ses som negative ud fra et miljømæssigt perspektiv, beror det specielt på: 1) at væksten i sig selv – via et stadig stigende forbrug af materielle goder – genererer et stadig stigende pres på jordens råstoffer og 2) at dette pres på råstofferne yderligere forstærkes gennem de stadig faldende priser på forbrugsgoder, som er et produkt af den øgede frihandel.

Vækst og arbejdspladser

Lissabon-strategiens (2000) mål er at gøre EU til verdens mest konkurrencedygtige og dynamiske vidensbaserede økonomi med flere og bedre arbejdspladser, samtidig med at større social og miljømæssig bæredygtighed sikres.

Ved midtvejsevalueringen 2005 blev stats- og regeringscheferne enige om at revitalisere strategien ved at etablere et partnerskab for vækst og beskæftigelse. Målet er en årlig vækst i BNP på 3 % og 6 millioner nye arbejdspladser før 2010.

For at opnå dette, skal markedsmekanismerne i Det Indre Marked "færdiggøres" med øget frihandel samt miljømæssige reguleringer, der tager "hensyn til virksomheders konkurrenceevne, således at EU bliver et område, hvor det er attraktivt at investere". Barriererne for arbejdskraftens mobilitet skal fjernes. Der skal sikres åbne og konkurrenceprægede markeder både inden og uden for Europa, herunder adgang til markeder i tredjelande. Og den europæiske infrastruktur skal udvides og forbedres via gennemførelsen af det transeuropæiske netværk (TEN).

Det forudsættes, at miljømæssig bæredygtighed kan opnås via innovativ forskning og virksomhedsledelse.

Investeringspolitik

Formålet med EU's struktur- og samhørighedsfonde er at "reducere forskellene i udviklingsgrad og fremme den økonomiske og sociale samhørighed i EU".

Udover fondene (med et årligt budget på 42 mia. Euro) har EU sin egen bank "Den Europæiske Investeringsbank" (med årlig lånekapacitet på mere end 45 mia. Euro), hvis udlån og garantier skal understøtte EU's politikker, samt andel i "Den Europæiske Bank for Genopbygning og Udvikling". En stor del af midlerne fra såvel fondene som bankerne går til de nye medlemslande i Central- og Østeuropa – størstedelen havner i bygge- og anlægs-sektoren.

Siden vedtagelsen af Amsterdam-traktaten har det været et krav, at miljøhensyn skal integreres i Fællesskabets politikker og aktioner. I forslaget til forfatnings-traktaten er dette krav gentaget: "Kravene med hensyn til miljøbeskyttelse skal integreres i udformningen og gennemførelsen af Fællesskabets politikker på alle områder".

Hvis EU skal leve op til sine egne hensigtserklæringer, må de økonomiske midler, der tildeles via fondene eller udlånes via bankerne integrere hensyn til miljø og bæredygtighed i sine bevillinger.

Den fælles landbrugspolitik

Den fælles landbrugspolitik har til formål, at forøge landbrugets produktion gennem teknisk udvikling og rationaliseringer, at sikre landbrugsbefolkningen en rimelig levestandard, at stabilisere markederne, at sikre forsyningerne samt at sikre forbrugerne rimelige priser på landbrugsvarer.

De fælles markedsordninger er kendetegnet ved:

- *enhedsmarkedet*, der betyder fri bevægelse for landbrugsvarer medlemsstaterne imellem
- *fællesskabspræference*, der betyder, at EU's landbrugsvarer har forrang og en prisfordel i forhold til indførte varer, og at det indre marked beskyttes mod produkter fra tredjelande, der indføres til lave priser.

Den finansielle støtte til landbruget tildeles gennem Den Europæiske Udviklings- og Garantifond for Landbruget, der er delt op i to:

Garantifonden: der primært anvendes til indkomststøtte til landmændene under forudsætning af, at de opfylder visse minimale krav om god landbrugspraksis. Det er EU's største fond.

Udviklingsfonden: der tager sigte på at fremme regional udvikling og reducere forskellene mellem de forskellige områder i EU.

Bæredygtighed og ressourceforbrug

EU-kommissionen har (2005) udarbejdet en "Temastrategi for bæredygtig udnyttelse af naturressourcer". Det erkendes her, at det tempo, hvormed ressourcer forbruges – og det deraf følgende pres på miljøet – ikke er bæredygtigt, og at tekniske forbedringer hen imod en mere effektiv udnyttelse af naturressourcerne ikke er nok til at modvirke det stadig voksende pres på ressourcerne, som er en følge af væksten.

Dette problem har også en global dimension. EU er stærkt afhængig af ressourcer, der kommer udefra, og de miljømæssige virkninger af EU's og andre store økonomiers ressourceforbrug kan mærkes på verdensplan. Det er derfor nødvendigt at vende de ikke-bæredygtige tendenser og begrænse det store ressourceforbrug i alle sektorer.

"Temastrategien for affaldsforebyggelse og genanvendelse" (2005) tager udgangspunkt i, at forebygge affaldsdannelse samt at fremme genbrug, genanvendelse og nyttiggørelse af affald. Affald betragtes således dels som en forureningskilde, der skal begrænses – og dels som en potentiel ressource, der kan udnyttes. Der lægges samtidig vægt på at mindske presset på naturressourcerne gennem fremstilling af produkter, der er mindre forurenende og ressourceforbrugende.

Idealer og praksis

Det er således vedtaget, at miljø og bæredygtighed skal medtænkes i alle sektorer. Der findes endda også klare målsætninger på nogle af områderne. F.eks. eksisterer der en målsætning om at nedbringe CO₂-udslippet i transportsektoren bl.a. ved at fremme overflytningen af såvel gods- som passagertransport fra vej til bane og ved at sørge for, at bilerne kører længere på literen.

Alligevel bygges der langt flere veje end baner, gods-transporten vokser, og der overflyttes til stadighed godstransport fra bane til vej. Og alligevel anvendes store summer fra EU's fonde på at udbygge vejnettene og lufthavnene. Og alligevel tillades det, at der kommer flere benzinslugende 4-hjulstrækkere på vejene.

Selv om EU har en strategi for at nedbringe ressourceforbruget og øge genanvendelsen, støtter EU's fonde opførelsen af adskillige affaldsforbrændingsanlæg i de Øst- og Centraleuropæiske lande – en løsning, der hverken fremmer genanvendelsen eller reducerer ressourceforbruget.

Og selv om EU gerne vil bevare livet i landdistrikterne, så driver EU's støtteordninger indirekte landbruget hen imod en stadig mere eksport-orienteret produktion, og dette presser mange landmænd ud af erhvervet.

Til debat: Skal vi vægte vækst for enhver pris frem for en bæredygtig livsstil og arbejdspladser på et bæredygtigt grundlag?

Koncentration af magten

Frihandelen i det indre marked er en magtfuld kraft, der øjensynligt "af sig selv" gennemtvinger en koncentration af magten. Frihandelen medfører, at produktionen (af fødevarer og forbrugsgoder) flytter rundt efter et "billighedsprincip". Ting bliver produceret dér, hvor arbejdskraft, jord eller råstoffer på det pågældende tidspunkt er billigst. At alting uden større økonomiske omkostninger så kan transporteres næsten hvorhen, det skal være, betyder, at det udarter sig til alles kamp mod alle.

Detaileddet ønsker at købe tingene til den billigste pris. Det medfører en benhård konkurrence imellem virksomhederne i forarbejdningsleddet, som igen forplanter sig til landbruget. Mennesker og miljø presses til det yderste. Og borgerne kan ikke altid – i det øjeblik hvor de skal agere som forbrugere – overskue konsekvenserne i forhold til f.eks. arbejdsvilkår og miljø, og så kan de ligeså godt vælge de billigste produkter.

De, der kan levere en passende mængde til den billigste pris, bliver vinderne. Og det er de store producenter, som har stordriftsfordele. Små og mellemstore virksomheder og landbrug bliver taberne i dette spil. Ligesom lande med høje standarder for arbejdsmiljø og miljø risikerer at blive tabere.

Til debat: *Hvad vejer tungest: billige varer og et højt forbrug eller sikkerhed i ansættelsen, et godt arbejdsmiljø og en miljømæssigt bæredygtig produktion?*

De store virksomheders magt

De store virksomheders magt bygger på en fælles forståelse mellem EU-kommissionen, EU's embedsmænd og virksomhedernes lobbyister. De er enige om, at en gunstig økonomisk udvikling i EU, kun kan sikres ved at give de store virksomheder gunstige vilkår.

Efter en periode med en vis økonomisk afmatning i 1970-80'erne pressede virksomheder og politikere på for at få liberaliseret og dereguleret handelen i det indre marked. Med vedtagelsen af "Den europæiske fælles akt" i 1986 fik de europæiske virksomheder frie tøjler til at operere overalt i EU. Hermed indledtes en æra, hvor de stærkeste europæiske virksomheder under gunstige betingelser kunne vokse sig store.

I og med at nogle af virksomhederne bliver større og større, bliver magten også koncentreret på færre og færre hænder. I fødevareresektoren f.eks. ligger magten hos nogle ganske få virksomheder dels i forarbejdnings-leddet (f.eks. Arla, Danish Crown, Nestlé osv.) og dels i detailledet (Coop Norden, Dansk Supermarked, Lidl, osv.). De, der køber ind til supermarkeds-kæderne, har en enorm magt. I Europa er denne magt samlet hos bare 110 personer, som bestemmer, om de varer, der står på hylderne, skal være fremstillet under hensyn til arbejdsmiljø, miljø og dyrevelfærd.

Til debat: Er det en fordel for borgerne, at Supermarkeder i Danmark sidder på 80-90 % af detailhandelen med fødevarer?

Forbruger eller borger

Arbejdspladser er et kærneområde for EU's borgere. Men når de store virksomheder uhindret kan drive deres liberaliseringspil, er det muligvis, fordi de samme borgere også af og til er forbrugere.

Blandt EU's 25 største virksomheder er de 10 fra bil- og olieindustrien, 6 fra fødevarersektoren og 3 fra telekommunikationsindustrien.

I de bilproducerende lande er det stort set lykkedes billobbyen at få forhindret indførelse af en registreringsafgift. Disse lande lider under et voldsomt bilpres og under, at samfundet skal betale alle biltrafikens omkostninger. For forbrugeren i et land med registreringsafgift kan det virke som en tillokkende tanke at få afskaffet denne afgift. Men hvis den samme forbruger tænker som borger i sit land, kan det godt være, at han vil betakke sig for de konsekvenser i form af øget biltrafik, en afskaffelse af afgiften ville give.

Forbrugeren er måske glad for billige fødevarer, mens det for borgeren er vigtigere, at grundvandet ikke bliver forurenede af sprøjtemidler. Og billige mobiltelefoner kan være fristende for forbrugeren, men borgeren bekymrer sig måske for alle de stråler, der omgiver os som følge af den trådløse kommunikation.

Til debat: Hvem har mest gavn af alle de billige varer? Hvilken rolle spiller det, at det store ressourceforbrug skaber en række miljøproblemer?

Vækst og velstand for alle?

Når EU's forhandlere optræder på den globale scene i Verdenshandelsorganisationen (WTO), ynder de at fremhæve, at den nuværende forhandlingsrunde "Doha Development round" er en udviklingsrunde, der først og fremmest skal være til fordel for u-landene. Det er helt i tråd med EU's selvbillede som "den gode stormagt", der i modsætning til USA vil "det gode" på den globale scene.

EU arbejder målrettet på at fremme handelsliberaliseringer ud fra en teori om, at "når det regner på præsten, drypper det på degen". Ifølge denne "trickle down"-teori er al vækst på den globale scene til fordel for de fattige! Utallige vidneudsagn modbeviser denne teori. Studier fra FN og Verdensbanken viser samstemmende, at de fordele, som u-landene er blevet stillet i udsigt ved at indgå i aftaler om øget liberalisering, igen og igen er udeblevet. Omvendt fortæller de økonomiske tal om gevinster for de store selskaber.

Dertil kommer, at teorien ikke forholder sig til de resource- og miljømæssige aspekter ved ubegrænset vækst. Lokale befolkninger fra hele kloden kan tale med om miljødelæggelser i forbindelse med olieudvinning, minedrift, skovhugst, landbrug og fiskeri, der ikke er underlagt de nødvendige miljøreguleringer.

Til debat: Kan "trickle down"-ideologien forenes med bæredygtighed? Er EU's frihandelspolitik til fordel for europæiske borgere og arbejdstagere?

Fair samhandel?

EU har en vedtaget landbrugspolitik (*fællesskabspræferencen*), der giver landbrugsprodukter produceret i EU forrang. Det indre marked beskyttes således mod produkter fra tredjelande, der indføres til lave priser, hvis det er noget EU's egne landmænd dyrker.

Men når det gælder råstoffer, som EU ikke selv er leveringsdygtig i, så arbejdes der på at få fjernet de eksportafgifter, der især af udviklingslande anvendes for at imødegå mangelsituationer og miljømæssige ødelæggelser og for at få indtægter til landene. EU hævder, at eksportafgifterne tjener som indirekte subsidier til landenes egne producenter, og at de begrænser adgangen til (billige) råstoffer for andre landes produktionsvirksomheder.

Andre varer igen er udsat for den såkaldte todeskalering. For disse varer stiger tolden med forarbejdningsgraden. For den type af varer vil EU sikre sig retten til den merværdi, som opnås i forarbejdningsleddet. Kakao er et eksempel på en vare, der bruges meget af i Europa, og som er udsat for todeskalering. Rå eller ristede kakaobønner kan således eksporteres til Europa uden særtold, mens kakaosmør pålægges nogen ekstratold, kakaopulver en større ekstratold og chokolade den meget stor ekstratold.

Til debat: Er det fair, at EU "scorer kassen" på u-landenes råstoffer? Hvad betyder det for EU's borgere, at EU ikke for alvor søger efter de bedste løsninger for u-landene?

Noget for noget

Selv om den nuværende forhandlingsrunde i Verdenshandelsorganisationen er udnævnt til at være en "udviklings-runde", stiller EU krav om indrømmelser fra u-landene. EU kalder det at "afbalancere resultaterne".

EU kræver f.eks. fri adgang til u-landenes markeder med hensyn til service-ydelser og industriprodukter som en forudsætning for at åbne EU for import af u-landenes landbrugsvarer. Dette på trods af, at det er en del af forhandlingsgrundlaget, at u-landene ikke må presses til at åbne deres markeder i tilfælde, hvor de har interesse i at beskytte deres egne virksomheder og udbydere af serviceydelser. Erfaringen har vist, at handelsliberaliseringer i udviklingslande kan føre til de-industrialisering. Men de store virksomheder i EU er frustrerede over, at der ikke for længst er opnået de resultater, de ønsker. De lægger derfor et stort pres på EU's forhandlere, for at EU skal give indrømmelser på landbrugsområdet som modydelse for at få de andre liberaliseringer igennem. Disse krav er blevet et vigtigt omdrejningspunkt for EU i forhandlingerne.

Med til EU's krav om fri adgang hører et krav om, at udviklingslandene skal nedsætte deres toldtariffer, selv om tarifferne udgør en meget stor del af mange af de fattige landes indkomst.

Til debat: Hvilke formål ønsker de europæiske borgere, at handelsreguleringer på den globale scene skal tjene?

Er protektionisme altid ondt?

Den fælles landbrugspolitik har været debatteret gennem årtier. Siden 1960'erne har Europa kunnet forsyne sig selv med fødevarer, og fra da af udviklede det europæiske landbrug sig til et eksporterhverv, godt hjulpet på vej af subsidier fra Fællesskabets kasser.

Subsidierne medfører dumpning af fødevarer på u-landenes markeder til priser, der er lavere end markedsprisen. Der kendes utallige eksempler på, at denne dumpning har ødelagt de lokale bønders muligheder for at sælge deres produkter. Hvad enten det drejer sig om mælk, kyllinger eller bomuld, så må den fattige bonde opgive i konkurrencen med de billige produkter fra EU. I mange år var det den helt urimelige eksportstøtte, der gav anledning til den største kritik, men i takt med at den langsomt bliver trappet ned, er det i dag i stigende grad indkomststøtten til landmændene, der virker handelsforvridende, fordi den betyder, at de europæiske landmænd kan overleve, selv om de sælger nogle af deres produkter uden fortjeneste.

Mange bonde-, miljø- og udviklingsorganisationer taler for, at landbrugspolitikken og landbrugsstøtten skal bruges til at sikre lokal og miljøvenlig produktion, fødevarer sikkerhed og selvbestemmelse i både Nord og Syd.

Til debat: Kan vi acceptere, at landene i både Nord og Syd beskytter deres egen landbrugsproduktion, hvis den anvendes lokalt og ikke "dumpes"?

Til glæde for hvem?

Den Europæiske Investeringsbank anvender ca. 10 % af sit budget til at finansiere projekter i Afrika, Asien og Latinamerika. Banken er forpligtet til at bidrage til fattigdomsbekæmpelse og sociale og miljømæssige forbedringer i de lande, hvor den opererer. Banken skal bidrage til bæredygtig udvikling.

Et antal undersøgelser viser, at banken i praksis optræder som en almindelig bank, der er styret af efterspørgsel fra kunder med behov for at få finansieret projekter, der giver et godt overskud – i stedet for at støtte projekter, der arbejder med fattigdomsbekæmpelse eller miljøbeskyttelse. Nogle af disse projekter er endda direkte ødelæggende for miljøet.

I Latinamerika og Asien er lånene fra banken gået til veletablerede sektorer eller kunder, frem for at give en håndsrækning til de fattigste lande eller små lokale virksomheder. I Latinamerika er mere end 90 % af lånene siden 1993 gået til enten datterselskaber af EU-baserede virksomheder eller store transnationale selskaber. Disse investeringer er ofte indrettet, så de støtter eksport, der giver en fortjeneste til den europæiske virksomhed. Derimod synes lån til lokal infrastruktur som elektricitet eller lokal transport ikke at være på dagsordenen.

Til debat: NOAH mener, at EU med den nuværende politik følger et helt forkert spor med vækst og frihandel samt fordele for de store virksomheder. Hvad mener du?

Formålet med dette hæfte er at skabe øget diskussion om de bæredygtigheds- og miljøproblemer EU's nuværende handelspolitik giver med vægt på ressourceforbruget i EU og globalt.

Vi stiller en række spørgsmål, som vi mener, det er vigtigt at få diskuteret i tænkepausen. Disse spørgsmål retter sig imod at finde et fælles grundlag for en politik, der på den ene side sikrer arbejdspladser og arbejdstageres rettigheder, og på den anden side tager hensyn til, at Jordens råstoffer er begrænsede – og at vi er mange om at dele dem.

Hæftet henvender sig især til medlemmer af fagforbund samt elever på ungdomsuddannelser. Arbejdstagere og unge vil være nogle af de grupper, der i særlig grad vil blive berørt af de strukturelle og miljømæssige konsekvenser af EU's handelspolitik.

EU - handel, miljø og bæredygtighed

Tekst: NOAH's Bæredygtighedsgruppe, Bente Hessellund Andersen

Layout: Sun Media/Stig Melgaard

Fotos: Stig Melgaard, Jacob Sørensen

Udgivet af NOAH's Forlag april 2006

NOAH - Friends of the Earth Denmark

Nørrebrogade 39, 1. tv. - 2200 København N

Tlf. 35 36 12 12, e-mail: noah@noah.dk

Nævnet vedr. EU-oplysning har støttet udgivelsen